

LEVÉLTÁRI ADATOK A SZEGEDI HALÁSZAT TÖRTÉNETÉHEZ

SOLYMOS EDE
(Baja, Türr István Múzeum)

A halászat mesterségét előszeretettel övezték romantikus légkörrel, s ennek hangsúlyozására szabad, minden korlátozástól mentes foglalkozásnak tüntették fel. Ebből a felfogásból fakadt Kovács János azon állítása is: „Régebben — még a jelen század első felében is — főleg a kisebb halászeszközökkel halászó halászaink teljesen szabadon, minden teher nélkül halászhattak a város vizein. Minden más foglalkozás, minden élelmi, kereskedelmi és iparcikk limitáltatott — más városokban még a hal is (Herman I. 465) —, de Szegeden annak semmi nyomára nem akadunk, hogy a Magistratus a halászok foglalkozásába vagy a hal árának limitálásába beleavatkozott volna.”¹

A Szegedi Állami Levéltárban végzett tájékozódó jellegű kutatásaink ennek ellenkezőjéről győztek meg.² A közgyűlési jegyzőkönyvek átnézése során több, a halászatot szabályozó, sőt limitációs határozatot is találtunk. Az alábbiakban, a teljességre törekvés igénye nélkül közlünk ezekből. Kétségtelen azonban, hogy halár-limitációval viszonylag ritkán találkozunk.

1831. Szent György hava 22-én a halárat így limitálják:

Viza fontja	14 x
Tok fontja	10 x
Ketsege, Menyhal	8 x
Hartsa, Potyka, Tsuka	6 x
Gúzs hal	4 x

„Melyetén limitatio azonnal a Hal Piaczon kiszégeztetni és erről a Kapitányi Tisztség is tudósíttatik.”³

1832. Boldogasszony hava. „A Tiszának áradása s béfagyása miat a halászat nehezítettvén a halak e képpen limitáltatnak”:

Viza, tok fontja	20 x
kecsege, menyhal	12 x
harcsa	10 x
potyka, csuka	8 x
gúzs hal	6 x

¹ Kovács János, Szegedi emlékek, Szeged, 1895.

² Ezúton is köszönetet mondok a Szegedi Állami Levéltár dolgozóinak a kutatáshoz nyújtott szíves segítségükért.

³ Szegedi Állami Levéltár. Közgyűlési jegyzőkönyv 1831., 1324.

Szent Jakab havában szükségesnek látták a halárak megváltoztatását:

viza	18 x
tok és sóreg	12 x
menyhal, kecsege	10 x
harcsa, potyka, süllő és csuka	6 x
gúzs, keszeg	3 x

Kisasszony hava 10-én a hal megszorodása miatt a tok fontját 10 x-ra, a kecsegének és menyhalnak 6 x-ra tették, „amiről a Kapitányi Hivatal a szokott Rendelések megtétele végett azonnal tudósíttatott.”

Szent Mihály hava 28. „A Hal szűken lévén, annak ára fellyebb emeltett”:

viza fontja	18 x
tok	12 x
kecsege	10 x
menyhal, harcsa, potyka, csuka	8 x
gúzs	3 x ⁴

Az 1833. évi Böjtelő hava 22-én kelt határozat különös figyelmet érdemel:

Vizának fontja	24 x
toknak	16 x
sóregnek	12 x
kecsegének	12 x
menyhal, harcsa, ponty	10 x
csuka	8 x
gúzs	6 x

„Melynek közhírététele a Kapitányi Tisztségre, s pedig oly utasítás mellett, hogy az általhágó halász, ha nem polgár, azonnal a helyszínen 12 pácza ütésekkkel, ha pedig polgár, áristommal büntettesen, bíztatik.”

Böjtmás hava 1. A kecsege és menyhal 14 x-ra emelkedett, a harcsa, ponty 12 x-ra, míg a több hal ára változatlan maradt.

Pünkösöd hava 24.

viza fontja	20 x
tok	12 x
sóreg	14 x
kecsege	10 x
harcsa, ponty, csuka, süllő	8 x
gúzs	4 x

⁴ Uo. 1832., 125., 2113., 2299., 2738.

„... az által hágóknak rögtöni büntetése a Kapitányi Tisztségre bízattatik.”
Kisasszony hava 6-án a

viza fontja	30 x
tok	15 x
sőreg	16 x
kecsege	12 x
harcsa, csuka, ponty, süllő	10 x
gúzshal	5 x ⁵

1834. Szentiván hava 6-án a

viza fontja	24 x
tok	14 x
sőreg	16 x
kecsege	12 x
harcsa	10 x
ponty, süllő, csuka	10 x
gúzshal	5 x ⁶

1835-ben a limitációt megszüntetik. Már jan. 3-án javasolják, hogy a megkötendő szerződésből az alábbi részt hagyják ki: „az árendás halat a piarczra elegendő mennyiséggel állítani és azt limitáció szerint árulni tartozzon”. A tanácsgyűlés megállapítja, hogy az idő rövidege miatt új árverést már nem írhatnak ki, a régi szövegen nem változtatnak, de a jövőben már így módosítják a szerződéseket. Július 7-i ülésen az udvari kamarára hivatkoznak, hogy az a „Halbéli ár szabálynak elenyészését” meghagyni méltóztatott. Erről beszélnek még a nov. 16-i ülésen is.⁷

A halárak fent ismertetett alakulását az alábbi összesítő táblázat áttekinthetően szemlélteti, s összehasonlításul ugyanabból az időből közöljük a húsarakat is:

	1831		1832			1833			1834	
	I.	I.	VII.	VIII.	IX.	II.	III.	V.	VIII.	V.
Viza	14	20	18		18	24	24	20	30	24
Tok	10	20	12	10	12	16	16	12	15	14
Sőreg			12			18	18	14	16	16
Kecsege	8	12	10	6	10	12	14	10	12	12
Menyhal	8	12	10	6	8	12	14			
Harcsa	6	10	6		8	10	12	8	10	10
Ponty	6	8	6		8	10	12	8	10	10
Süllő			6					8	10	10
Csuka	6	8	6		8	8	8	8		10
Gúzshal	4	6	3		3	6	6	4	5	5
Marhahús		10	10	11	12	12	12	11	11	11
Juh		6	6	8	8	8	8	8	8	8
Sertés		12	12	10	10	10	10	12	12	12
Szalonna		30	30	30	30	30	30	24	30	24 ⁸

⁵ Uo. 1833., 588., 650., 1510., 2509.

⁶ Uo. 1834., 1878.

⁷ Uo. 1835., 445., 1981., 3311.

⁸ Piaci árjegyzékek 1832—1837. 4.

A limitációkból kitűnik, hogy a viza és tokféle, ha drága is, de a múlt század elején még rendszeresen fogott hal volt. A ponty, mely napjainkban talán a legkedveltebb halféle, a lista vége felé foglal helyet. A gúzshal a bálába kötött szárított halat jelentheti. Érdekes, hogy sem Herman Ottó Mesterszótára, sem Bálint Sándor Szegedi Szótára nem közli ezt az elnevezést.

Feltűnő, hogy a limitáció nem említi a keszegféléket. Lehetséges, hogy annyira értéktelen tömeghal volt, hogy árdágítást nem lehetett elkövetni vele, vagy — s talán ez a valószínűbb — frissen nem is árusították, csak szárítva, hisz elegendő más halat adott még a Tisza.

Néhány év múlva azonban már a halászat szabályozására is sor került: 1837. Böjtmás hava 21-én így határoznak: „Tapasztaltatván, hogy a kebelbeli halászok olly igen aprószemű hálókat tartanak, hogy azokkal az apróbb halakat is kifogván illyképpen a halak szaporodását és nevelkedését is olly igen akadályozzák, hogy mindenkoron halakkal bővelkedett Tiszából a halakat annyira kiemésztik, hogy a szükség idejében a közönségnek táplálata egészben elfogódik. Ennélfogva Kapitányi Hivatal által az apróbb szemű hállóval való halászat közhirdetményesen el tiltatik, egyszersmind pedig azon tilalom megtartására elegendő figyelmet fordítson.”⁹

Halászati jogát a város nyilvános árveréseken adta bérbe. Az árverés eredményét a közgyűlés megtárgyalta, s ha elfogadhatónak találta, megkötötték a szerződést, amit az udvari kamarával is jóváhagyattak, s visszaérkezése után a számvevőségnek adtak át. A bérlő ingatlanaival felelt a vállalt kötelezettségeiért. Így pl. 1845-ben a nagyobb halászati szerződést Ábrahám József és neje szőleijére, a kisebb halászati szerződést Kopasz Ferenc házára táblázták be. 1870-ben viszont Csikós Ferenc tartozását azért nem tudják behajtani, mert ingatlanait — hogy hogyses — másra ruházta át. 1876-ban Mészáros Alajosnak és Novák Józsefnek 1857 évről 74 ft 55 krajcár, Katogány Jánosnak 1862-ből 532 ft 50 kr, Kopasz Józsefnek 1858 évről 94 ft 50 kr tartozása áll még fenn mint bérleti hátralék. A jogtudói vizsgálat szerint a tartozás egy része jogalappal nem bír, a többi pedig az adósok vagyontalansága és ismeretlen tartozkodási helye miatt behajthatatlan, ezért leírását rendelik el.¹⁰

Az árverések eredménye nem mindig volt kielégítő. 1860. márc. 30-án pl. megállapítja a tanács, hogy a tiszai, marosi és matyéri halászat iránt negyed ízben megtartott árverésen is csak évi 225 ft haszonbért ígért, mint legtöbbit, Novák János. „Tekintve, hogy a múlt évi ugyanezen javadalom utáni évi haszonbérhez képest az árverés eredménye szerint a Község háza 1150 ft 30 kr rövidséget szenved”, az árverés eredményét nem hagyják jóvá, hanem elhatározzák, hogy minden egyes szerszámra külön adnak halászati jogot. A szakértők meghallgatása után az alábbiak szerint állapítják meg a díjakat:

„Egy nagy háló után egy évi halászati jogért	
a Városi Tárba	60 ft
egy Purity után	30 ft
egy kecze után	5 ft
egy horog után	5 ft
egy villig után	5 ft
egy húsz ölig terjedő gyér háló után	5 ft

⁹ Kgy. jk. 1837., 837.

¹⁰ Uo. 1845., 980., 1870., 74. és 1876., 586/2f.

fizettségük.” Bár időközben Csuri József a tiszai és marosi nagy és kishalászatért béigér évi 400 ft haszonbért, kérését elutasítják. Jún. 22-én azonban már arról panaszkodnak, hogy eddig mindössze tizenhárman jelentkeztek, és összesen 60 ft-nyi bért fizettek, a legolcsóbb szerszámokért. A hálósok attól tartanak, hogy az esetleg elszaporodó halászok miatt az ő jövedelmük csökkenne. Ezért „nehogy a Városnak eddig szép jövedelmet hajtott halászati javadalma a valóban alig vagy éppen nem gyakorolható ellenőrködés mellett a Városra nézve minden haszon nélkül kizsákmányoltassék”, nyilvános árverést hirdetnek.¹¹

Később mégis visszatérnek a házikezeléshez. 1876. febr. 14-én Wagner Károly tanácsnok arról számol be, hogy a házilag kezelt javadalmak sokkal nagyobb jövedelmet biztosítottak, mint a korábbi bérleti rendszer.¹² 1888-ban az összes városi tulajdont képező halászati jogot egy évre árverésen 2880 ft-ért Antalfi Antalnak adják, de 1890. jan. 1-től ismét házikezelésbe veszik a tiszai és marosi nagy és kishalászatot, és kidolgozzák a használható eszközök díját:

A tiszai és marosi szabad folyamhalászat a következő eszközökkel az alábbi díjak mellett történik:

1. Nagy vagyis tiszai húzóhálóval, melyből a Tiszán és a Maroson — a kishalászokra való tekintettel — csak három darab engedélyeztetik, darabonként egy évre 300 ft.

2. pirit és gyérháló, bármennyi, darabja 40 ft.

3. kecze, emelő, varsa és horog vagyis úgynevezett kabakkal tetszés szerinti számban, darabonként 20 ft, míg veisszel való halászat teljesen tiltatik. A jegyeket naptári évre adják ki, előre fizetendő, a szerszámokat a város címe-revel ellátott, szerszámonként különböző plombával jelölik meg. Később úgy módosítják a szabályzatot, hogy a 2. pontban mindkét háló, a 3. pontban mind a négy szerszám együttes használatára adnak engedélyt, mivel a velük való halászat csak bizonyos időben, s nem folyton gyakorolható. Közben panasz érkezik Bitó János ellen. Boros István és Gedó Márton szakértők elmondják, hogy a pirit háló hossza 30–40 m közt van, szélessége 10 m, két csónakról négy ember kezeli. Ezzel szemben Bitó hálójá, melyet pirit engedéllyel használ, 64 m hosszú, de csak 3 m széles. A szakértők szerint ez *dunai háló*-nak nevezetik, csak kecsége és csuka fogására alkalmas. Ugyanúgy kezelik, mint a piritet, két csónakról, négy emberrel, s finomsága miatt partra nem húzzák, hanem két csónak között szedik fel. A piritnél nem ér többet, így Bitótól a lefizetett 40 ft-nál magasabb díjat nem lehet követelni. A tanács úgy dönt, hogy a mostani szerződés ideje alatt használhatja hálóját, de a jövőben a pirit 40 m hosszú és 10 m széles legyen.¹³ Ez a dunai háló valószínűleg a tükrök nélküli balinthaló lehetett. Bár kecsgefogásra is alkalmasnak tartják, tükrös szerkezetéről nem szólnak — ami a kecsgeháló sajátossága — csak finomságát említik.

Érdekes per húzódott majd nyolc évig a város és Csikós Imre között. Bár minden részletet nem ismerünk, az eset jól jellemzi az akkori viszonyokat.

1868-ban Csikós Imre halászbérlő a Matyért halastóvá alakította. A környékbeli gazdák panaszt tettek a városnál, hogy a halastó nagy kerülőkre kényszeríti őket, ha földjeiket akarják megközelíteni. A város a Matyér lecsapolását rendeli el, bár a belügyminisztérium figyelmezteti a halastavak fontosságára.¹⁴

¹¹ Uo. 1860., 17., 6530., 6029.

¹² Uo. 1876., 75.

¹³ Polgármesteri iratok (11352/889) lev.: 28844/88. 29079/889. 27688/889. 228/890. 86/890. 9119/890.

¹⁴ Kgy. jk. 1868., 30., 143., 199.

1874 elején Csikós Imre Szeged városát perli a Matyér lecsapolása miatt kártérítésért. A polgármester szerint a város érdekei nincsenek veszélyben, a közgyűlés azonban az ügy felülvizsgálására és rendszeres tájékoztatásra kéri, mert az ilyen pernek „nyilvános tárgyalása nem látszik célszerűnek.” Szept. 13-án a polgármester már jelentheti is, hogy a szegedi törvényszék a várost elmarasztalta. A tanács tudomásul veszi, hogy a Matyér vizének lebecsajtása adott alapot a perre, s hogy ezt a Matyér környékén lakó számos gazda írásos folyamodványára az akkori képviselőtestület határozta el. Felvetik azonban a kérdést, ki ellen indíthatnának viszontkeresetet.¹⁵

1875-ben másodfokon is elmarasztalják a várost, a tanácsbéliek úgy tudják, hogy a tanúkat nem hallgatták ki megfelelően. A főügyész szerint „a felbbezésre a legjobb kilátások vannak”.¹⁶

A pert azonban elveszti a város. 1876. okt. 9-én jelentette be a polgármester, hogy

„Csikós Imre részére megítélt 50 000 ft kártérítési összegre nézve végrehajtás elrendelhetvén, az f. hó 3-án foganatosított, s a város több bel- és külterületi ingatlansága bírói zár alá vétetett. S minthogy a Csikós Imre által kártérítés címén indított perben a város 50 000 ft tőke és járulékaif lefizetésére jogerejűleg marasztalva lón, s a felperes a város ellen a kielégítési végrehajtást is érvényesítette s noha felperes ellenében a város a kár becsülő esküjének hamisan lett betétele úgy a tanúknak hamis tanúzása miatt a per megújítása végett családi és hamis esküvésí vád címén bűnvádi keresetet támasztott, mindazonáltal nem várva be a bűnper kimenetelét, a tanács utasíttatik, hogy Csikós Imrével mind a kártérítési követelés összegére, mind pedig a fizetési határidőkre nézve egyezkedjen, felkérvén a főispánt, hogy az eljárásban résztvegyen. Ha ez sikerrel nem jár, a bécsi bankból felveendő kölcsönből az összegzet bírói letétbe helyezze a bűnper kimenetelig.”

Hamarosan arról kell beszámolnia, hogy a bécsi bankkölcsön sem biztos, mert csak tehermentes ingatlant fogadnak el biztosítékkul, ezért az egyezségkötést a legmelegebben javasolják, már csak azért is, mert így a város érvényesítheti Csikós elleni viszontkövetelését, mit különben aligha szerezhet vissza. Úgy kell megegyezni, hogy a város végkielégítésként fizet 35 000 ft-ot, és elengedi Csikós 10 560 ft-os tartozását, Csikós lemond mindennemű város elleni követeléséről, a város pedig visszavonja a bűnvádi panaszt. „A kiváló jogtudósok is ezt javasolják”. Felvetődik ismét, hogy a per okozói ellen kártérítési pert indítsanak. Dec. 2-án napirendre tűzik ezt a kérdést. Pillich Kálmán tanácsnok szerint

„személyi tekintetek s párt szempontok vezérelték a korábbi hatóságot, midőn miniszteri rendelet ellenére a perre okot szolgáltató Matyér kinyitását elrendelte, s ily személyi s párt-szempontból történt üldözése Csikósnak volt okozója a városra nézve hátrányosan végződött pernek.”

A tanács határozata: minthogy az ügy befejeztetett, s felújítása újabb kétes kimenetelű bonyodalmakat támasztana, s nehéz lenne kideríteni, hogy annak idején kik szavaztak a Matyér kinyitására, elvetik az indítványt, hogy bűnbakot keressenek.

Dec. 20-i költségvetési tárgyalásnál ismét szóba kerül Csikós Imre: jövedelemadó tartozásait sorolják fel. Nyilván nem csak ennyi a város követelése Csikóssal szemben, de jellemző a felsorolás, mennyi féle vállalkozásba kezdett:

¹⁵ Uo. 1874., 12. 113., 449.

¹⁶ Uo. 1875., 289.

Tiszai nagy és kishalászat 1862—63	14 ft 25 x
tiszai nagy és kishalászat 1863—64	45 ft 44 x
tiszai nagy és kishalászat 1865	50 ft
tiszai nagy és kishalászat 1866	40 ft 44
helypénz és vékaház után 1867	96 ft 26 x
mázsaház után	10 ft 26 x
4 országos vásár és piaci helypénz	91 ft 43 x
karópénzszedési javadalomadó	6 ft 90 x
tiszai halászat 1867 adója	61 ft 84 x
marostói halászat 1867 adója	17 ft 13 x
tápéi úri jogok 1868. évi adója	106 ft 40 x
tápéi úri jogok 1869. évi adója	117 ft
búzapiaci helypénz szedési jog 1870	119 ft 19 x
köz- és marstéri helypénzszedési jog	113 ft 20 x
karópénz szedési jog jövedelmi adó 1870	8 ft 54 x
mázsálási díj	12 ft 70 x
mátéhídi vám és korcsmáltatás	64 ft 77 x
tiszai halászati jog jöv. adó	40 ft 41 x
tápéi úri jogok	116 ft 21 x
Polczer Gyulával együtt mátéhídi vám és korcsmáltatási jog jövedelmi adója 1872-ik évről	177 ft 21 x 1309 ft 77 x ¹⁷

Ha a jövedelmi adót egy régebbi szerződés értelmében a haszonbéri díj öt százalékának vesszük, akkor a felsorolt haszonvételek 10 év alatt mintegy 26 000 ft-os bevételt jelenthettek a városnak.

A 90 évvel ezelőtti nagy árvíz miatt az előirányzott bevételek egy része természetszerűleg nem folyhatott be. Önként kínálkozott a lehetőség, hogy az árvízborította területek halászatából pótolják a bevételeket. Noha kedvező ajánlatok érkeznek, a tanács bölcs előrelátással úgy határozott júl. 6-i ülésén, hogy a körtöltésen belül fekvő, s posványokká váló gödrökben megtiltja a halászatot, sőt a közegészség megóvása érdekében elrendelik a visszamaradt halak kihordását is. A külterületeken az apadást megvárva állapítják meg a halak minőségét és mennyiségét, s csak ez után adják bérbe a téli halászatot. Szept. 9-re a Fehértó vize már elkülönült, majd megállapítják, hogy a Rák és Maróthy tanyák és a baktói töltés melletti tavakban a hal élvezhető és tavi hálnak tekinthető, „s az előző években a helyi piacz is csaknem kizárólag tói hallal volt ellátva.” Jellemző adat! Az egykor halbőségéről híres Tisza mellett tavi halat kell árusítani. Bátony Antal bizottsági tag a belterületi tavakról érdeklődik. A főkapitány elmondja, hogy három halász vállalkozott arra, hogy a gödrökből a halakat ingyen kihordják a külterületi tavakba [nyilván saját bérletükre], s bár érkezett olyan ajánlat is, hogy ha a hal alkalmas a „felhasigatásra”, akkor fizetnek is érte, ezt az ajánlatot közegészségi okokból elutasították. A kihordás kellő ellenőrzés mellett történik, így piacra nem kerülhet. A bizalmatlankodásra jellemző, hogy az okt. 12-i ülésen Pillich tanácsnok teszi fel a kérdést: igaz-e, hogy a városszéli tavakat néhány halásznak ingyen halászatra engedték át, mikor azért 4000 ft bevételt kaphattak volna, s hogy az itt kifogott halat a fővárosba szállítják. A polgármester az előző jelentésre hivatkozva nyugtatja meg a kedélyeket.¹⁸

A század vége felé többször foglalkoznak a halpiac rendezésének tervével. A halpiac rendezetlen, helye közlekedési célra volna felhasználható, veti fel a

¹⁷ Uo. 1876., 453., 576., 582., 584/a.

¹⁸ Uo. 1879., 254., 358., 374., 370., 392.

kérdést az egyik bizottsági tag 1876-ban. Az ügyet a rendőrség hatáskörébe utalják. Pár nappal később ismét foglalkoznak ezzel. Szakbizottságot küldenek ki annak megállapítására, mennyibe kerülne a halpiac és a sétány feltöltése, valamint a „rozzant” de „nem jelentéktelen hasznót hajtó sörcsarnok” kijavítása. Nov. 5-én jelentik, hogy a sörcsarnok további fenntartását elhatározták, a halpiac, hídtér és a váracs melletti régi sétány feltöltése 7792 ft 22 kr lenne, majd máskor végzik el.¹⁹

1882-ben 42 halász írja alá Kis Kopasz József halásztársuk megbízatását, hogy a halpiac ügyében kérvényt intézzen Tisza Lajos királyi biztoshoz, aki az árvíz által rombadöntött város újjáépítését vezette 1879-től 1883-ig. A kérvény jellemző képet fest a halpiac akkori állapotáról és a halászok terveiről:

Az állandó híd és rakpart építése miatt a halpiac régi helyéről [a mai múzeum területe] leszorulván — írják a halászok — a halpiac számára a Ferenc József rakparton még rendelkezésre álló, a Kazinczy, Arany János és Batthyány utcák által határolt, és a kisajátítási alap tulajdonát képező telek átengedését, feltöltését, léccel bekerítését, befásítását, egy állandó halászcserda felállítását a kormánybiztos engedélyezze vagy rendelje el.

„A hal Szeged város közönségének kedvenc élelmi és keresett árucikke, a városnak magának pedig tekintélyes jövedelmi forrása, amennyiben a behozatali vámban havonta 2000 [!?] forintot jövedelmez. A halpiac csak a többi piac közelében, okvetlenül a Tisza parton helyezhető el a bárkákból való szállítás miatt. Egészségügyi és szépsézetit tekintetből sem maradhat a halpiac eddigi formájában, mert a hal jelenleg az évtizedekkel ezelőtt készült rozzant haláruló asztalokon árultatik. Ezen haláruló asztalok, mivel a halpiac eddigelé nyitott helyen volt, kellőleg tisztán nem tartathattak, s az éjjeli csavargók által nyáron fekvőhelyül használtattak, a piac környéke pedig folyton kocsiállás és személtlerakó hely lévén, már messziről kiállhatatlan büzt terjeszt, ilyen élelmiszer piac Szegeden a mai kor igényeivel szemben tovább fönn nem állhat. Továbbá a halászhajók és bárkák állomáshelye eddigelé a várbástya mellett volt, hol azok télen által a jégzajlások alkalmával is védett helyen és a halpiac közelében voltak. A várbástya azonban lebontatván, a rakpartban pedig oly öbölfele, hova a halászbárkák télen jégzajlások behúzódhatnának, nem építetett, a most bekövetkező télen a halászhajók és bárkák a többi hajók és malmokkal együtt a vashídon alól egész a boszorkány szigethez kénytelenítettek menni téli állásra, s akkor a halvásárló közönség a központhoz egy óra járásnyira kénytelen téli időben halat vásárolni menni.”

Biztos, hogy sokan nem mennek, ami a városnak és a halásznak egyaránt káros lesz. Kérik, hogy

„Szeged város történetében hajdan nagy szerepet játszó és általánosan felsővárosban lakó halászok és a halat kiválóan kedvelő Szeged városi közönség érdekében,”

a még egyetlen alkalmas telket átengedni, azt feltölteni sétány alakban, egyes utakra beosztani, a halpiac közepén pedig ha az új vízvezeték létesül egy *ugrókutat* létesíteni, s e mellett a halászatot ábrázoló — női alak potyka hallal kezében²⁰ — csekély költségre kerülő szobrot fölállítani kegyeskedjék. „Az ugró kút magasra szökellő vízugára permetező eső alakjában hullana a fákra s a levegőt üdén tartaná, a vízvezetékkel pedig a haláruló ládák, melyek festve csinos sátorral ellátva a hely számával és a tulajdonos nevével megjelölve és mosható bádoggal lemezzel bélelve készítenők — tisztán tarthatók lesznek.”

„A halpiac egyik sarkában, attól elkülönítve sűrű fákkal körülvéve egy díszes kis állandó halászcserda állíttatnék föl, melyben három tágas szoba lenne, ezek közül egy gerendázott s belülről a legrégibb cserda képét nyújtana X lábú asztalokkal, cserebogár székekkel,

¹⁹ Uo. 1876., 371., 444., 504/d.

²⁰ Nyilván a pesti Halászok kútja volt a mintagép. Vö. *Solymos E.*, Dunai halászat, Bp., 1965. 223 l. és „Budapest” V. 1967. 39—40.

tulipántos ládával, tornyos nyoszolyával, a falakon pedig halász eszközökkel, szákkal, hálóval, puttyogatóval, kabakkal stb. A gerendába kis halászhajóval és bárkával. A sarokban léces bormérővel és búbos kemencével. A konyhában tányéros fogassal és tápéi gyékény kanalassal, czifra fakanállal. Ez által az ős Szeged halászcárdája meg lenne örökítve. S úgy a helybeli közönség, mint a városunkat látogató idegenek a szegedi híres halászlévet²¹ itt eredetileg készítve kaphatnák. Azonkívül szalonnás csuka, harcsás káposzta, hal kocsonya, savanyú hal, ikraleves, és minden magyaros étek ott kaphatók lennének. Miután Ő Felsége apostoli királyunk is foglalkozására nézve halász, jövőre ha városunkat meglátogatni kegyeskedik, a szegedi halászok, mint 1857-ik évben a halászcárdában fogadnák Ő Felségét, hol aztán tiszteletére halász ünnepély rendeztetnék, mely 1857-ik évben is megnyerte Királyi Ő Felsége legmagasabb tetszését. (Ez alkalommal ezüst bográccsal ajándékozták meg.) Ezen díszes halászkert a közönség kedvenc szórakozási helye lenne, hol a halvásár megzemlélése után a halászcárdában üdülést nyerhetne. A rakpartnak pedig, mivel kívülről sétánynak látszana, díszére lenne.”

Tisza Lajos a kérvényt visszaküldi a városnak, hogy saját hatáskörben intézkedjék, de az alábbi megjegyzéseket fűzi hozzá. A halpiac számára a legalkalmasabb hely az épülő új híd jobbparti lejárójának két oldalán képződő kis terek, s az esetleg itt építendő közcsarnok lenne. Központi fekvésű, a rakpartban a bárkák számára öblöt is lehetne kiképezni. Itt ugyan csak a híd megépítése után lehetne elhelyezni a halpiacot, de a vízvezetéket már ennek megfelelően kell megtervezni. Addig is ideiglenesen a Tisza Lajos körút felső végén már kiépült lépcsőzetes rakparton, nagy vízállás esetén a pénzügyi igazgatósági épület Tisza felé néző homlokzata előtt levő kövezett partrészen kell elhelyezni. A kérvényben említett telek nem alkalmas, mert a tervek szerint ez magánépítkezések céljára szolgál, és a már meglévő pénzügyi épület szabad tűzfala rontaná is a városképet. A csárda építése nem városi feladat, ezt mindenütt magánvállalkozásban létesítik. A közgyűlés 1883. jan. 22-én Tisza javaslatát hagyja jóvá.²²

A múlt század második felében országosan nagy mérvű halapadás tapasztalható az árvízmentesítési és folyamszabályozási munkák következtében, amit még más egyéb okok is súlyosbítottak.²³ 1872. okt. 26-án a földművelésügyi minisztérium 13 101 sz. rendeletével felszólítja a törvényhatóságokat, hogy addig is, míg a halászati törvény elkészül, szabályrendeletekkel tiltsák a halászat káros gyakorlását. Szeged tanácsa 1873. jan. 14-én Wagner Károly tanácsnok elnökletével szakbizottmányt küld ki a szabályrendelet kidolgozására. Március 13-án Csongrád, ápr. 7-én Csanád megye szabályrendeletét is megkapják. Aug. 4-én ismételten kinevezik a bizottságot, melynek tagjai Wagner Károly tanácsnok mint elnök, Nováky Gyula I. mérnök, Csiváry Pál alkamarás, Csikós Imre, Csúri József, Tóth Mihály Ferenc és Tóth Döme halászgazdák.

Közben jellemző epizód játszódik le. 1874. elején Csongrád megye Tiszán inneni járásának szolgabírája panaszt tesz Szeged főkapitányánál, hogy Bitó Ferenc szegedi halász a megye területéhez tartozó „Marostú”-ben nem csak veiszeket állított fel, de ezenfelül a tápéi nagy Tiszán már tiltott időben is halászott. Mikor a községi közeg ennek felhagyására felszólította, „gúnnyal nyilvánítá, hogy neki a Tápé község előljárósága nem parancsol”. A szolgabíró kéri, hogy Szeged hajtsa be Bitón a pénzbüntetést.

A város röviden válaszol: a szabályrendelet Szegeden nem lett kihirdetve, így jogerejűnek nem tekintik. Csongrád megye a minisztériumhoz fordult, s az

²¹ A „halászlé” — „paprikáshal” vitához lásd Solymos i. m. 228—229., Halászat 1964. 143 l. és Petőfi Népe 1965. jún. 27.

²² SZÁL. Polg. m. iratok (11833/882) lev.: 8659/1883. és Tanácsi okiratok 2368/1857.

²³ Vö. Solymos i. m. 14—16. és 26—30. l.

dec. 5-én megrója a várost, nem elég, hogy még mindig nem készítette el a szabályrendeletet, de még a segédkezet is megvonta Csongrád megyétől. Szeged válasza: a város kisebb és nagyobb halászati joga, hova a marostói halászat is tartozik 1873. jan. 1-től 1875. dec. végéig a szegedi lakos Bitó Ferencnek és társainak van bérbeadva 621 forintért. A marostói terület Szeged tulajdona, bár közigazgatásilag Csongrád megye. Szabályrendeletüket Szegeden nem hirdették ki, sőt Szegeddel, mint nagybirtokossal sem közölték. Így az Szeged birtokára nem kötelező, tehát jogalap sincs a Szeged városában lakó Bitó Ferencről más hatóság által kirótt büntetés beszedésére. A város különben sem ismerte el a meg nem küldött szabályrendeletet, így annak érvénye sincs.²⁴

A minisztérium, nyilván hogy hasonló bonyodalmak ne keletkezzenek, 1874. nov. 17-én felhívja a Tisza halászatában érintett megyéket, hogy közös szabályrendeletet dolgozzanak ki. Ekkorra már Bácsbodrog és Baranya elkészítette közös rendeletét a Dunára. Szeged is készíti egy tervezetet, mely ellen 1875. jan. 7-én a helybeli halászok 61 aláírással tiltakoznak:

„nálunk az ivarzó hal a töltések közé szorított tiszta és maros folyókban a gőzhajózás általi zaklatás folytán állandóan nem tenyész, hanem csak a tiszta áradásakor jelenik meg a dunáról. s ha petéit lerakta, vissza megy ismét a nagyobb vízre, de az itt lerakott petéből kelő szaporulat sem marad meg nálunk, mert oly ártéri területek, holott elrekesztés által azok fentartását biztosítani lehetne, nálunk nem léteznek, a csekélyebb árterek pedig az év augusztus, szeptember s október havában rendszerint megapadván, az azokban létező apró halak víz hiány miatt részint önként elvesznek, részint a ragadozó madarak s egyéb állatok martalékká válnak... Hogyha az egy fonton aluli nagyságú halaknak kihalászába tiltatik... a halászat végkép megszűnik”.

A febr. 15-i közgyűlésen hasonló szellemben nyilatkoznak. Aug. 8-án új bizottságot neveznek ki, hogy az érintett megyékkel közös rendeletet dolgozzanak ki. Wagner Károly elnök mellett Dobó Miklós, Csiszár József, Bitó Ferenc, Zsótér Andor, Csúri József a bizottság tagjai. 1876. jan. 16-án kerül sor Szeged, Csongrád, Csanád, Bácsbodrog, Torontál megyék és a kikindai kerület kiküldötteinek tanácskozására. Wagner Károly bevezető beszédében hangoztatja, hogy a halhiányt nem a szabályrendeletben meggátlandó halpusztítások okozzák, hanem a folyamszabályozások és a gőzhajózás által megváltoztatott viszonyok, ezért a tilalmak a halbőséget nem fogják visszahozni, eredményeit csak a déldunai vidék élvezheti, hová a felnövekvő halak vándorolnak. Országos halászati törvényre van szükség. Ez alkalommal dolgozták ki azt a szabályrendeletet, melyet a minisztérium jóváhagyása után 1877-ben nyomtatásban is kiadtak.²⁵

De mit tartalmaztak ezek a szabályrendeletek, amivel a halászok oly nagy felháborodását váltották ki? Előttünk fekszenek Csanád vm. 1873-as, Szeged 1875-ös, Baranya—Bácsbodrog 1875-ös szabályrendelete, valamint a Szeged—Csongrád—Csanád—Torontál—Bácsbodrog területére szóló 1876-os szabályrendelet. Mindegyik kimondja, hogy csak ennek alapján szabad halászni, Baranya—Bácsbodrog azt is kiköti, hogy a községek kötelesek árverésen kiadni a halászati haszonvételt.

A tilalmi időket ápr. 1—jún. 30. közöttre állapítják meg, Csanád ápr. 15—jún. 15. között, míg a végleges szept. 15—nov. 15. között pisztrángra és lazacra

²⁴ SZAL Kgy. jk. 1873., 47.. 195. és polg. m. iratok (1417/873.) lev.: 3125/73. 10996/73. (2578/874.) lev.: 8006/874. 21015/874. 17617/874.

²⁵ Uo. (2578/874. és 1417/873.) lev. 7031/1876. 4567/878. 7031/876. 12787/875. 17401/876. Kgy. jk. 1876., 271.

is állít fel tilalmat. Ebből is látszik, hogy az egész Tiszára gondoltak. Tiltják a tilalmi időben az ikraszedést és árusítást, vízparton sertések legeltetését, a kenderáztatást csak kijelölt helyeken engedélyezik. Szeged I. megjegyzi, hogy tilalmi időben csak mesterséges tenyésztésű, vagy korábban fogott és bárkázott hal árusítható, s ezt igazolni kell.

A 3. §-sal kezdik felsorolni az engedélyezett és tiltott szerszámokat.

Tilalmi időn kívül csak oly húzóháló használható, melynek szárnyszeműre [szembősége] 2 négyszöghüvelyknél [13,8758 cm²], zsákszem-űre másfél — az első szegedinél egy — négyszöghüvelyknél [10,4068 cm²] nem kisebb. b) eresztő (álló) háló, melynek szembősége 2 négyszöghüvelyknél nem kisebb. Csanád vm. nedves, a többi megye száraz állapotban méri a hálót.

Csanád vm. engedélyezi még az egyes horgot, Szeged 1875-ös a kecét, pirityet — 1 négyszöghüvelykes hálóval — a horgot (kabak horog), ártereken és tavakban a vejszét is.

Baranya—Bácsbodrog a horgot, merítőhálót, varsát, vejszét (irrgang), míg a közös rendelet a kecét, pirityet, merítőhálót [10,4068 cm²], horgot és vejszét. Tilos használni minden mást, de különösen bódító, mérgező és robbanó anyagokat, lövöldözést.

Csanád tiltja még a szigonyt, fenékhorgot, a kosarakat és a mesterséges halfogók építését, mely a halak szabad mozgását gátolja.

Szeged: szigony, fenékhorg, kosarak, szabad járást gátló eszközök, valamint mét vagy marázsaháló alkalmazását tilalmazza. Ez utóbbi ellentmond annak, hogy az eresztő (álló) hálókat engedélyezi, hisz a Tiszán éppen a mét-vagy marázsaháló volt az eresztőháló használatos változata.

Baranya—Bácsbodrog: szigony, pendelyháló, borítóháló, tapogató.

Közös: fenékhorg, kosarak s a pisztrángfogásnál használt vízlecsapolás.

A kifogott s emberi élvezetre alkalmas árusítható halak mérete:

Csanád: keszegfélék kivételével fél fonton felül.

Szeged: csak az engedélyezett szemméretű hálóval fogott fél fonton felüliek, kivéve a tavakban fogott keszegfajok (kárász, compó, menyhal, persling, durbincs).

Baranya—Bácsbodrog: kárász, keszeg, sügér kivételével a negyed font felettiek.

A közös rendelet a keszegfélék kivételével csak a 25 dekán felüli sülyúak kifogását engedélyezi.

Mindegyik szabályrendelet előírja — s ez országos —, hogy a szerszámokat használatbavétel előtt az előjáráságon lajstromba kell vétetni, s azt plombával látják el. A többi § az ellenőrzésről, büntetésekről intézkedik.

A mérnöki hivatal külön ügyiratban magyarázta meg a rendőrségnek, hogy a hálószemek mérete hogy értendő: „A 13,8758 cm négyzet azon négy oldalú terület, melynek minden oldala régi mérték szerint 1 hüvelyk 4 vonal 11^{10/12} pont, új mérték szerint 3,725 cm hosszúságban áll — s ezen hosszúságok négyzetre emelve (maga magával szorozva) kiad 2 négyzethüvelyket, vagyis 13,8758 cm négyzetet . . .”, a 10,4068 cm² minden oldala 1 hüvelyk 2 vonal 8 pont, új mérték szerint 3,226 cm.²⁶

Adataink szerint a halászok a szabályrendeleteknek, majd később a halászati törvénynek két pontja ellen tiltakoztak: a tilalmi idők bevezetése és a

²⁶ (1417/873) lev.: 84/877.

kifogható hal méretének meghatározása ellen. A régi halászélet megváltozását azonban a kapitalista bérlőrendszer kialakulása idézte elő.

A szegedi halászkörül két hosszabb névsort találtunk, 1875-ből 61 aláírással tiltakoznak a tervezett szabályrendelet ellen, 1882-ben pedig a halpiac ügyében irandó kérvény megfogalmazásával bízzák meg egyik halásztársukat negyvenegyen. Alább betűrendben közöljük a két névsort, valamint azokat a halász neveket, amelyekkel más években találkoztunk, ezt a megjegyzés rovatban tüntetjük fel.

<i>Név</i>	<i>1875</i>	<i>1882</i>	<i>Megjegyzés</i>
1. Antalfi Antal		+	1888
2. Antalfi István	+	+	
3. Antalfi János	+	+	
4. ör. Antalfi Mihály		+	
5. if. Antalfi Mihály		+	
6. Ábrahám József			1845
7. Árok András	+		
8. Balogh János		+	
9. Benkő József	+		
10. if. Benkő József	+		
11. Bitó Ferenc	+	+	1874
12. Bitó János			1890, 1898
13. Boros István	+		1890
14. ifj. Boros Mihály		+	
15. Böröcz Antal		+	
16. Böröcs Mihály		+	neve cs-vel írva.
17. Böröcz István		+	
18. Csanádi András	+	+	
19. Csikós Antal	+		
20. Csikós Ferenc		+	1870
21. Csikós Imre	+		1868, 1873, 1876
22. Csikós József	+	+	1882-ben „idős”
23. Csonka Pál	+		
24. Csonka Mihály	+		
25. Csúri József	+		1860, 1873, 1879
26. Deák György	+	+	
27. Dékány József		+	
28. Dobó Miklós	+		
29. Faragó Ferenc	+		
30. üd. Faragó József	+		
31. if. Faragó József	+		
32. Fodor István		+	
33. Gál József	+		
34. Gedó Márton	+	+	1890
35. Halász Ferenc	+	+	
36. Hasta Ferenc	+		
37. Katogány János			1876
38. Kelemen János		+	1898
39. Kis István		+	
40. Konrád Keresztény			1839
41. Kónya János		+	
42. ör. Kónya József	+	+	
43. Kop István	+		
44. Kopasz Ferenc			1845
45. Kopasz Ferenc		+	
46. Kopasz Ferenc		+	névsorban kétszer!
47. Középső Kopasz István	+		
48. if. Kopasz István	+	+	
49. Kis Kopasz József		+	1898

Név	1875	1882	Megjegyzés
50. Kopasz József	+	+	
51. Kopasz József			névsorban kétszer!
52. if. Kopasz József	+		
53. Kopasz József Gocsó	+	+	
54. Kopasz Mihály			
55. ör. Kopasz Sándor	+		
56. Kopasz Sándor	+		
57. Lengyel János	+		
58. Lőrincz József	+		
59. Mészáros Alajos	+		1876
60. üd. Mojzes Antal	+		
61. Mojzes Antal	+	+	
62. if. Mózes József	+		
63. Nagy Ferenc	+		
64. Nagy János	+		
65. Nagy Pál		+	
66. Németh Tamás	+		
67. Novák János			1860, 1876,
68. Novák József	+		
69. Novák Mihály	+		
70. Nyáry György			1879
71. Ördög István	+		
72. Paragi István	+		
73. Pókai János	+		
74. Poloner (Poltyva) Gyula			1870
75. Prágai Mihály	+	+	
76. Prágai János			1845
77. Prágai József		+	
78. Prágai Dömötör		+	
79. Rász Ferenc	+		
80. Rovó Mátyás		+	
81. Simon István	+		
82. Simon József	+	+	
83. Süli András		+	
84. Süli János	+	+	
85. if. Süli János		+	gót betűkkel, németül!
86. Szabó József	+		
87. Tóth András	+		
88. Tóth Dömötör	+	+	1873
89. if. Tóth Dömötör	+		
90. Tóth Mihály Ferenc			1873
91. Tóth Pál	+		
92. Török Sándor	+	+	
93. Urbán József	+		
94. Urbány József	+		
95. Urbán Ferenc	+		
96. Urbán Sándor	+		
97. Ujvári István	+		
98. Vastag Antal	+		
99. Zsótér Andor	+		
100. Zsótér Antal		+	
101. Zombori János	+		

A névsorból kitűnik, hogy a múlt század utolsó negyedében még sok halászcsalád élt Szegeden, hisz a 101 név között 55 féle családnevet találunk. Ezek közül több — mint pl. a Kopasz, Gedó, Zsótér — neves hajós família is.

A szegedi halászok céhet nem alkottak, s arról sem tudunk, hogy később ipartársulatot hoztak volna létre. Együvé tartozásukat azonban templomi zász-

lójukkal is kifejezésre juttatták. A zászlót ma a Móra Ferenc Múzeum őrzi 67.40.1 leltári szám alatt. 5 méteres nemzetiszínű rúdon van a fecskefarkú, hálóból varrott zászló, közepén 97×97 cm-es olajfestésű kép. Egyik oldalán két angyal tartja a koronás magyar címet, „Szabad királi Szeged Város 18 Halász 83 Testület Zászlója”, a másikon közepén nagy arany ponty, mögötte vízen úszó halászcsonak négy evezőssel és egy kormányossal, kezükben dohánylevélalakú evezőkkel, egy kis vitorlás csónak egy emberrel és egy vízimalom. Felirata: „Isten áld meg E Hazát”. Kovács János a szegedi vásárok leírásánál említi a halászok háló-zászlóját, de szerinte azon Szt. György, a város véd-szentje, valamint Krisztus és Szt. Péter látható. Leírásából nem tűnik ki, hogy a zászlót mely években használták.²⁷

ARCHIVARISCHE ANGABEN ZUR GESCHICHTE DER SZEGEDER FISCHEREI

von

Ede Solymos

Der Verfasser hat im Archiv I des Komitats Csongrád die sich auf die Flussfischerei der Theiss bezüglichen Angaben aus den Jahren 1830—1900 durchgeschaut. Die Theiss war einst wegen ihres Fischreichtums berühmt, aber die Flussregulierung und Dampfschiffahrt führten zu einer beträchtlichen Verminderung des Fischbestandes. Die Stadtleitung von Szeged beschäftigte sich oft mit der Frage der Fischerei, weil sie davon ein bedeutendes Einkommen hoffte.

Zu Beginn des vorigen Jahrhunderts bedeutete die Limitation der Fischpreise die Hauptfrage, aber man findet auch Angaben zur Regelung der Grösse der Netzmaschen.

Von der Mitte des Jahrhunderts an wurde über die Möglichkeiten der Nutzbarmachung des Fischereirechts argumentiert. Einmal wurde es in Auktion vergeben, einmal in Hausbehandlung behalten, und zu solcher Zeit wurde Bewilligung zu einzelnen Werkzeugen ausgehändigt. Diese Listen sind wertvoll, weil sie die gebrauchten Fischerwerkzeuge darstellen, und aus ihrem Pachtgeld kann man auch auf ihre Produktivität schliessen. In den 1860er Jahren wurden Versuche auch mit der künstlichen Fischzucht gemacht.

Der Verfasser veröffentlicht einen achtjährigen Prozess zwischen einem Fischpachter und der Stadt, weil man seinen Teich entwässern liess. Die Stadt zahlte schliesslich eine grosse Summe Schadenersatz.

Im Jahre 1882 baten die Fischer um die Errichtung eines neuen Fischermarkts und sie warfen auch den Gedanken des Baus einer Fischtscharða auf, die nach dem Plan bereits eine Fremdenverkehrssehenswürdigkeit hätte sein können.

Von den 1810er Jahren an war die Konstituierung eines Fischereistatuts das Thema. Die Behörden fürchteten sich für den Fischbestand, die Fischer für ihren Unterhalt, die Städte und die Komitate für ihre Rechte. Aus dem angenommenen Statut, und dann aus dem Fischereigesetz erfährt man, welche Werkzeuge und Fischfangweisen verboten oder gestattet und modifiziert wurden.

Die Szegeder Fischer — die Studie gibt 101 Namen bekannt — organisierten sich nicht in Zünften oder in irgendeiner engeren Korporation, aber ihr Gemeinschaftsgefühl beweist die im Szegeder Museum bewahrte Fischerfahne.

²⁷ Kovács i. m. 20—21 l.